

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНСЬКОГО ПОХОВАННЯ

Величезний пласт людської історії зберігався та розвивався у неписьмених народів, які не залишили свідчень про історію свого розвитку. Фрагментарні дані про них збереглися у сусідніх народів. З огляду на це особливого значення набуває археологічна наука та вміння трактувати матеріальні залишки культурної діяльності того чи іншого народу. Одним з таких важливих культів минулого народів є поховальний акт, який може «багато» розповісти про ту чи іншу культуру та стати чудовим інформаційним репрезентантом.

Цивілізація інків явила собою одну з вершин доколумбової історії індіанців. Вона першою з усіх державних утворень Нового Світу доколониальної доби досягла рівня хрестоматійної централізованої імперії, однак руйнівний вал внутрішніх усобиць, а потім і конкісти поглинув більшість її здобутків. Ситуація ускладнюється тим, що власної писемності у звичному для європейців вигляді інки практично не мали, «архіви» їхнього автентичного вузликового письма зазнали майже тотального винищення, а його знавці були, здебільшого, перебиті ще до приходу в регіон іспанців, під час внутрішньої громадянської війни, що покінчила з імперією власне інків буквально напередодні конкісти [7, с. 316–317]. Отож єдиними дійсно першоджерельними матеріалами про історію інків та їхньої величної імперії є, переважно, пам'ятки місцевої архітектури й мистецтва та поховального культу. Проте й вони зазнали варварського винищення в епоху колоніальних загарбань, коли безцінні шедеври інкського лиття європейці перетворювали на безликі зливки золота й срібла, а із кам'яних плит показово зруйнованих інкських храмів і палаців, усипальниць, будували християнські каплиці.

З кінця XIX ст. посилений інтерес до інкської культурної спадщини виявила археологія. Її найбільшим здобутком стало відкриття у 1911 р. американцем Хейрамом Бінгемом у горах над долиною р. Урубамби міста-фортеці Мачу-Пікчу – таємничої гірської віце-столиці інкської імперії, існування якої раніше вважали вигадкою хроністів.

Дані про поховальні ритуали інків є найчисленнішими в силу тієї обставини, що інформацію про них можна отримати як з письмових джерел (в основному іспанських), так і з даних археології.

Безпосередньо похоронні обряди інків відрізнялися розмахом, пишністю і великою кількістю супровідних жертв: існувала традиція умертвляти деяких дружин і слуг покійного Сапа Інки. Принагідно зауважимо, що всі хроністи, крім Гарсіласо, які приписують своїм предкам основи християнської моралі, залишили дані про побутування серед інків практики людських жертвоприношень [5, с. 81].

Варто докладніше зупинитися на обрядах, пов'язаних безпосередньо з тілом покійного імператора. Відомо, що воно піддавалося бальзамуванню в поховальному культі інків, техніка якого невідома: до нашого часу не дійшло жодної імператорської мумії, які за наказом іспанців були або спалені, або закопані в землю. Так чи інакше, хроністи, яким довелося бачити їх на власні очі (Акоста, Онденгардо і Гарсіласо), стверджували, що вони виглядали як живі [6, с. 88]. Втім, цілком можливо, що подібне враження складалося не стільки за рахунок майстерної муміфікації, скільки через маски на обличчях. Крім того, імператорські мумії піддавалися багатошаровому обгортанню тканинами, в результаті чого їх розмір збільшувався в кілька разів. Можна також припустити, що тілам при бальзамуванні надавали сидячу позу. Все це було характерно для більшості мумій Андського регіону.

Дискусійним залишається і питання про те, де зберігалися мумії: в Коріканча або на території Панакія, до якої належав той чи інший Сапа Інка – правитель. Дані хроністів тут різняться: так, Гарсіласо і Сьеса повідомляють про те, що вони зберігалися в Коріканча, Акоста і Бетансос говорять при цьому про Панакія (останній також повідомляє конкретне місце спочинку) [1, с. 10]. Кобо дотримувався тієї ж точки зору, при цьому він наводить назви всіх населених пунктів, де проживали члени Панакія і де нібито зберігалися мумії їх засновників [2, с. 46]. Дані відомості відсутні у інших авторів хронік. Однак повідомлення хроністів в значній мірі знецінюються тим, що жоден з них не бачив головний храм імперії на власні очі, оскільки до середини XVI століття він був розграбований і майже повністю зруйнований. Єдиний хроніст, який бачив його в цілісності – Педро Пісарро, але він не залишив відповідних описів. Отже, достовірно підтвердити або спростувати факт зберігання мумій там вони не могли [3, с. 375].

На матеріалі хронік можна також простежити такий аспект, як обрядово-ритуальне поводження з муміями. Є підстави стверджувати, що кожен інкський правитель зберігав після смерті не тільки все своє майно і штат прислуги, але і дружин, які займалися, поряд з родичами, обслуговуванням імператорської мумії в рамках тієї чи іншої Панакії. При цьому одна з дружин позиціонувалася як імператриця, а глава Панакії виступав від імені покійного як його головний представник [4, с. 47].

Поховальні ритуали доінкських держав є досить маловивченими, через обмеженість писемних свідчень про них. Дані стосовно ритуалів внаслідок специфіки джерел обмежені, фактично, лише похоронними обрядами, які можна вивчати на матеріалах поховань.

При цьому найбільш детально можна реконструювати їх на матеріалі держави Уарі, багато в чому завдяки недавній знахідці польськими археологами нерозграбованого поховання уарійської знаті в Кастільо-де-Уарм на північному узбережжі Перу. В результаті недавніх розкопок був

виявлений некрополь з похоронною камерою, де покоїлися більше 60 осіб (в основному жінок) [6, с. 112]. При цьому в північно-східному куті головної камери розташовувалося кілька відсіків меншого розміру, де було знайдено три жіночих поховання, які, судячи з супровідного матеріалу, належали особам вищого соціального статусу. Були виявлені численні зразки кераміки, золотих прикрас. Самі тіла розміщені в позі ембріона.

Внаслідок багатства поховання, а також його безсумнівної подібності з некрополями центру держави (насамперед, самої столиці Уарі і її околиць) можна прийти до висновку про те, що поховання з Кастільо-де-Уарм належало представникам правлячої династії Уарі, можливо, членам царського роду, які керували однією з віддалених областей держави.

Що ж стосується безпосередньо ритуалів, які супроводжують поховання, то тут необхідно зазначити таке. По-перше, наявність супровідних поховань: у випадку з Кастільо-де-Уарм як мінімум один чоловік і одна жінка були принесені в жертву при здійсненні основного поховання. По-друге, наявність святилища при некрополі, що говорить про розвинений культ предків (і, можливо, померлих правителів), яким приносили жертви [7, с. 378]. Приблизно той же набір ритуалів простежується і за матеріалами зі столиці Уарі. Проте він менш репрезентативний, оскільки всі ці поховання були розграбовані ще в давнину.

Серед цих гробниць особливо виділяється поховання в секторі Монхачайук, яке багатьма дослідниками розглядається як царське. Хоча з такою оцінкою згодні не всі вчені, масштабність цього поховання однозначно говорить на користь того, що воно належало персоні дуже впливовій, якою міг бути з високою часткою ймовірності саме правитель. Проте, сам факт того, що подібне грандіозне поховання – єдине в своєму роді (принаймні, зі знайдених на даний момент), говорить про те, що подібні поховання були нормою.

Цей некрополь є багаторівневою спорудою: наявність численних додаткових камер поверх основної, прихованої в глибині, дозволяє припускати, що, ймовірно, разом з правителем були поховані також його слуги, раби або дружини (збереження пам'ятника не дозволяє відповісти на це питання точніше), тобто залежні від нього люди.

Археологічні дані дають також цікаві відомості про зміни в похоронних практиках інків. Звичай ховати правителів в Сьюдадела закріплюється лише для пізнього етапу існування держави, тобто приблизно до середини XV ст. Це свідчить про безсумнівні зміни в ідеології і релігійних практиках, в рамках яких особистість правителя оточується великим шануванням і відгороджується від решти населення. Дані процеси можуть бути пов'язані з експансією держави і розширенням її меж і, як наслідок цього, військової та політичної могутності [1, с. 14].

Відзначимо, що для Уарі, Тіуанако і Чімор нехарактерна муміфікація

(це відноситься як до правителів, так і до рядових індіанцям) в строгому сенсі цього слова: тіла не оброблялися спеціальними речовинами з метою їх більшої безпеки; знахідки м'яких тканин на кістяках пояснюються природними умовами. При цьому тіла померлих замотували численними шарами тканини, як це робили згодом інки. Як видно з наведеного вище, в похоронних практиках правителів всіх досліджуваних доколумбових держав цивілізацій Анд простежується безсумнівна подібність: поховання в столицях, розвинений культ предків, наявність супровідних людських жертвоприношень. При цьому чим більша і централізованіша держава, тим пишніші похоронні обряди правителів. Можна відзначити, що інкські поховання містять значний інформативний потенціал та можуть слугувати джерелом для вивчення історії Андських цивілізацій. Оскільки поховання розкривають дослідникам особливості ритуалів, матеріальну культуру, зміни в духовному житті та певні світоглядні орієнтири.

Список використаних джерел

1. Альперович М. С. История Латинской Америки (с древнейших времен до начала XX в.). Москва, 1991. 286 с.
2. Вещь в контексте погребального обряда: материалы Междунар. науч. конф. / отв. ред. С. А. Яценко, Е. В. Куприянова. М.: РГГУ, 2020. 271 с.
3. Ершова Г. Г. Древний мир Нового Света. История Древнего Рима: учебник для вузов по спец. «история» / под ред. В. И. Кузищина. 4-е изд., перераб. и доп. Москва, 2000. 391 с.
4. История Латинской Америки. Доколумбова эпоха – 70-е годы XIX века. Москва, 1991. 520 с.
5. Король Д. О. Вступ до історичної танатології: навч. посіб. Київ: НаУКМА, 2015. 280 с.
6. Краткие сообщения Института археологии. Вып. 224. Ин-т археологии РАН; Гл. ред. Н. А. Макаров. М.: Языки славянской культуры, 2010. 344 с.
7. Рубель В. А. Історія цивілізацій доколумбової Америки. Київ: Либідь, 2005. 504 с.

Вікторія Никитенко

СВІТОВИЙ КОНГРЕС УКРАЇНЦІВ

В силу історичних, суспільно-політичних, культурних чинників на міжнародній арені сформувалась потужна українська діаспора. Осередки українства представлені у більшості держав світу, провідними серед яких є Канада, США, Російська Федерація, Республіка Польща. Величезний масив українців розкиданих по різних державах світу потребував певної